

ZBORNİK U ČAST

Svenki Savić

DISKURS I DISKURSI

urednica

Vera Vasić

Novi Sad, 2010

DISKURS PSOVKI U SRPSKOM JEZIKU

Sažetak. U radu su predstavljeni dosadšnji rezultati istraživanja psovki u srpskom jeziku, na osnovu kojih je i izvedena definicija. Njom su obuhvaćeni skoro svi aspekti funkcionisanja psovki. Određena je i jezička struktura psovki u srpskom jeziku, koje kao formulaički izrazi imaju uprošćenu sintaksičku strukturu sa bogatim inventarom opscenih reči kojima se varira njihova ilokucijska snaga, funkcionalnostilska raslojenost i normativni status. U pregledu je evidentirano da je liberalizacija jezičke norme početkom šezdesetih godina prošlog veka uslovlila i pojačanu upotrebu psovki u srpskom jeziku koja se proširila na mnoge funkcionalne stilove, pa i na jezik javne komunikacije.

Ključne reči: ekspresivna leksika, psovke, opscene reči, formulaički izrazi, prohibitivna standardnojezička norma, preskriptivna standardnojezička norma

Rezultati dosadašnjih istraživanja

1.1. Izučavanje psovki u srpskom jeziku već ima neku tradiciju čiji se kontinuitet može pratiti u periodu od pedesetak godina, mada sa neujednačenim intenzitetom, kvantitetom i kvalitetom u rezultatima. Do devedesetih godina XX veka psovke su bile predmet interesovanja u oblastima leksikografije, sociolingvistike i jezičke norme, jer je zapaženo njihovo brojnije i frekventnije prisustvo ne samo u razgovornom jeziku i privatnoj sferi, nego i u raznim književnim i drugim umetničkim žanrovima, pa i u javnoj sferi, najpre u jeziku medija, a zatim i u raznim drugim sferama službene i sl. upotrebe jezika. Ovakva liberalizacija jezičke norme učinila je vidljivim bogati inventar jezičkih sredstava, koji je u prethodnim periodima, iz moralnih i normativnih razloga, „guran pod tepih”, čime su na određeni način sprečavani i sami proučavaoci jezika da se bave ovim tabuiranim i proskribovanim jezičkim materijalom, čije primere upotrebe, i kada su bili predmet istraživačke opservacije, nije bilo umesno navoditi.

1.2. Od druge polovine poslednje decenije XX veka učinjen je značajan pomak, održana su dva skupa o ovoj temi (u Nišu i Novom Sadu), izašlo je više publikacija sa popisanim inventarom psovki i sl. izraza, izneti su različiti stavovi o njihovom statusu, i to ne samo sa lingvističkog i normativnog stanovišta, nego i sa kulturološkog, sociolingvističkog, psihološkog i sl. Oba skupa inicirala je Svenka Savić, koja je među prvima u srbističkoj nauci otvorila ovu tabu temu i na naučnom skupu u Beogradu (1993), na bogatom empirijskom materijalu, kao i interdisciplinarna

nim pristupom, pokazala da su psovke deo našeg ukupnog jezičkog znanja i ponašanja u svakodnevnom govoru i da one kao formulaički izrazi u interakciji realizuju različite funkcije i značenja (Savić 1995: 161–176).¹ Naučni skup o opscenoj leksici u Nišu 1994. god. otvorio je druga dodatna pitanja u vezi sa ovim proskribovanim jedinicama, predstavljenim u zborniku sa ovog skupa pod naslovom *Opscena leksika* (1998). Zatim sledi više publikacija o psovka, među kojima su najznačajnije sledeće: Nedeljko Bogdanović (1997) – *I ja tebi*, Svenka Savić i Veronika Mitro (1998) – *Psovke u srpskom jeziku* i Danko Šipka (1999) – *Opscene reči u srpskom jeziku*.

1.3. Naporedo sa pojačanim interesovanjem i detabuiziranjem teme o psovka trajala je i pojačavala se njihova upotreba u jeziku, zabeležena od strane istraživača u svim sferama privatne i javne jezičke upotrebe (S. Savić i V. Mitro), iznošeni su kritički stavovi istaknutih istraživača iz više pomenutih oblasti na dosadašnju leksikografsku praksu predstavljanja ovog bogatog inventara u rečnicima, i to ne samo u rečnicima standardnog jezika, nego i u tezaursnom rečniku srpskog jezika, koji inače ima za cilj da opiše celokupnu leksiku.

2.1. U izradi tezaursnog Rečnika SANU na osnovu koncepcije, izrađene u vreme strože jezičke i društvene norme, iz korpusa su već prilikom uazbučavanja izdvojene kartice sa opscenim rečima i psovka, sa idejom da se obrade u posebnom, dopunskom tomu, tako da u dosadašnjim tomovima nije obrađen ovaj leksički sloj. U sadašnjim okolnostima, povodom obrade leksema slova P, leksikografi na izradi Rečnika ponovo su se našli pred delikatnim pitanjem: na koji način postupiti sa ovim jezičkim materijalom odnosno sa osnovnim opscenim leksemama kao obaveznim delom psovki. Imajući u vidu aktuelnu jezičku i društvenu realnost, članovi Uređivačkog odbora Rečnika SANU doneli su odluku da u Rečniku registruju osnovne opscene lekseme sa kvalifikatorom vulg.(arno) i kratkom definicijom, koja se dopunjava latinskim nazivom. Primeri upotrebe neće se navoditi, jer ih u osnovnom korpusu nema. Evidentiranje osnovnih leksema ima za cilj da ih učini vidljivim u korpusu srpskog jezika i da se pokaže motivisanost derivacionih gnezda čitavog niza leksema, od kojih mnoge nemaju opsceno značenje nego su funkcionalno raslojene. Neke od njih pripadaju narodnoj termonologiji, najčešće iz sfere botanike i zoologije.²

2.2. Tako nas je ova odluka Uređivačkog odbora Rečnika SANU ponovo vratila temi opscene leksike i psovki, pri čemu smo postavili sledeće osnovne ciljeve:

¹ U navedenom radu date su opšte lingvističke, pragmatske, komunikacijske karakteristike psovki, pokazana je socijalna, rodna, uzrasna, kulturna i normativna uslovljenost njihove upotrebe, predstavljene su rezultati dotadašnjih istraživanja kod nas i u drugim jezicima, a navedena je i relevantna literatura

² U prethodnim tomovima nisu evidentirane primarne opscene lekseme ali su predstavljena njihova derivaciona gnezda (o opscenim rečima u Rečniku SANU v. Ristić 1998: 18–28 i Dešić 1998: 29–39).

(1) da na osnovu dosadašnjih rezultata istraživanja predstavimo osnovne jezičke, pragmatičke i psihološke karakteristike diskursa u kome se psovke realizuju kao govorni čin ekspresiva sa različitim ilokucijskim efektima, i (2) da naučnoj i stručnoj javnosti ukažemo na jezičke i izvanjezičke uslove u kojima se psovke javljaju kao legitimno sredstvo komunikacije.

3.1. U dosadašnjim istraživanjima fenomen psovki i opscene leksike predstavljen je sa lingvističkog, socio-, etno- i psiholingvističkog i kulturološkog stanovišta, što pruža mogućnost za sistematizaciju i izdvajanje ustanovljenih kriterijuma za vrednovanje ovog materijala i za dalje istraživanje psovki, i to ne samo na planu srpskog jezika i srpske kulture, nego i na planu utvrđivanja sličnosti i razlika između srpskog i drugih jezika u domenu ovog tipa jezičkog ponašanja. Komparativno i kontrastivno izučavanje psovki naročito je značajno za primenjenu lingvistiku: za deskriptivnu i prevodnu leksikografiju, za nastavu stranih jezika i za prevodenje.

3.2. Za komunikacijsku ulogu psovki, kako su pokazala dosadašnja istraživanja, veoma je važno imati u vidu sledeće društvene, psihičke i kulturne aspekte njihove upotrebe: navike, običaje, pripadnost određenoj društvenoj grupi (verska, nacionalna, socijalna, regionalna, profesionalna, statusna, uzrasna, rodna), formalnost situacije, poznatost sagovornika, različite funkcije psovki (ponižavanje sagovornika, stvaranje ili pojačavanje mržnje, udaljavanje sagovornika, povezivanje sagovornika, brisanje statusnih razlika, identifikacija sa određenom grupom); po parametru šta se psuje mogu se ustanoviti sistemi vrednosti u društvu, društveni tabu, kulturne i mitske osobenosti.

3.3. Za normativni aspekt upotrebe psovki i za njihov status u jeziku značajni su parametri društvenog ograničenja upotrebe psovki, kao što su: javna upotreba, službena upotreba, reakcija na psovku (reakcija onoga kome je upućena, reakcija sredine), izostavljanje, cenzurisanje, redukovanje, eufemizacija i drugi načini kamufliranja psovki s obzirom na sledeće razloge: uljudnost, nedovoljna bliskost, da se ne povredi ili ne iznenadi sagovornik, zbog prisustva treće (nepoznate) osobe, zbog socijalnog okruženja: porodica, škola i sl. institucije, statusne i druge razlike i zbog navike za redukovanje psovki.

Definicija psovke

4. Psovke su formulaički (stereotipni) izrazi jednostavne sintaksičke strukture sa opscenim rečima u osnovi, čiji je vulgarni sadržaj eksplicitno ili skriveno realizovan, zavisno od različitih sociolingvističkih i psiholingvističkih faktora komunikacije. One pripadaju govornom činu ekspresiva i ispoljavaju različite konverzacione navike (dominantnije loše), izražavaju različite emocije (dominantnije agresivne) i različite stavove govornika prema sagovorniku (dominantnije nepopustljive). Psovke su deo našeg ukupnog jezičkog znanja i ponašanja koje se aktivira u zavis-

nosti od namere, sagovornika, teme, situacije, konteksta, raspoloženja, zajedničkog iskustva ili znanja (Savić – Mitro 1998: 8, 15, 19).

Struktura psovki

5. Komunikacijska struktura:

govornik – subjekat psovke (obično realizovan u ličnom obliku glagola, najčešće prezenta, ali se javlja i u futuru);

sagovornik – subjekat kome je psovka upućena (realizovan u formi dativa lične zamenice);

objekat psovanja (obično realizovan u formi akuzativa imenice).

6. Sintaksička struktura:

1. lice prezenta/futura +	Dat lič. zamenice.	Acc imenice
<i>Jebem (Jebaću)</i>	<i>ti</i>	<i>majku</i>

U poziciji objekta može biti bilo šta, a najčešće su to reči čija značenja, s obzirom na kulturnu tradiciju, imaju status kulta, pa je stepen agresivnosti psovke direktno proporcionalan hijerarhijskom statusu kulta: majke, sestre, deteta, Boga, sveca, krsne slave i dr. Kod psovki u srpskom jeziku, prema istraživanju Danka Šipke, u vrhu hijerarhije nalazi se kult majke (Šipka 1999: 45).

6.1. Varijantni oblici psovki javaju se sa predikatom u drugim glagolskim oblicima (imperativ, optativ).

U slučaju upotrebe imperativa redukuje se komunikacijska i sintaksička struktura psovke, govornik – subjekat psovke nije jezički realizovan, a u činu psovke jezički su vidljivi samo sagovornik i objekat psovanja:

2. lice impertiva +	Acc povratne zamenice/ imenice
<i>Jebi</i>	<i>se (majku svoju)</i>

Pri upotrebi optativa struktura psovke zadržava sve elemente kao i u osnovnoj formi, ali sa promenjenim ulogama subjekta osnovnog glagola i objekta psovke, pri čemu je subjekat psovke, takođe nevidljiv:

optativ +	Dat lič. zamenice.	Nom imenice
<i>Jebo, -la, -lo</i>	<i>te</i>	<i>Bog (majka božja, sunce)</i>

6.2. Inicijalna i krajnja pozicija subjekta psovke i objekta promenljiva je u prvom, osnovnom i u trećem optativnom obliku psovke, pa se mogu javiti sl. forme:

Majku ti jebem. Bog te jebo.

6.4. Struktura psovke može se proširivati, najčešće postpozitivnim atributom:

Jebem te zaboravna.

ili priloškom odredbom:

Jebem te u sisu / mozak, i sl.

a može se i intenzivirati, i to uglavnom partikulom *li*:

Jebem li ti majku.

Glagol se može javljati u redukovanoj formi ili izostavljati:

Bem ti mater. Mater ti tvoju.

7. Psovke se mogu realizovati i sa drugim opscenim rečima, a kult majke i ovdje uslovljava čestu upotrebu psovke *pička materina*:

Idi / Nosi se u pičku / pizdu materinu. Pička / pizda ti materina.

Drugo su pojedinačni slučajevi tipa:

Idi u kurac. Evo ti kurac. Puši kurac. Boli me kurac / pička/ dupe; Ne zajebavaj. Ne sviraj kurcu. Ne mrsi muda; Odjebi. Zajebi. Ko te jebe. Pišam / serem ti se ja na to.

Jedi govna, i dr.

Visoku frekventnost imaju osnovne opscene reči: *govno, guz / guzica, dupe, jebati, kurac, pizda, pišati, sisa, srati i mudo*, a najdominantniji u njima je glagol *jebati*.

Psovke sa drugim glagolima, kako pokazuju primeri, uglavnom se uklapaju u pokazane modele, s tim što preovlađuje model sa imperativom neopscenih glagola, čije valentnosti popunjavaju opscene reči u različitim padežnim oblicima. Osim agresije, ove psovke sadrže i dodatne ilokutivne efekte:

teranje sagovornika od sebe: Nosi se u pičku materinu. Idi u kurac.

vredanje: Pička ti materina. Puši kurac.

nipodaštavanje: Ko te jebe. Ne sviraj kurcu.

ravnodušnost prema situaciju u kojoj sagovornik nije ravnodušan: Boli me kurac / pička.

teranje inata: Zajebi.

grubo odbijanje tražene usluge: Ko te jebe. Odjebi.

Razlike između psovki i sličnih izraza

8.0. Po formuli psovki, navedenih u prethodnom izlaganju, nastaju i drugi formulaički izrazi bez opscenih reči u svom sastavu, kao što su primeri tipa:

Nosi se / idi do vraga / do đavola.

kojima se kao i psovka ispoljava agresija prema sagovorniku, ali i želja da se on, uz pomoć natprirodnih sila, uništi, kao u kletvama. Primeri ovog tipa nalaze se na granici između psovki i kletvi, formulaičkih izraza sa različitom ilokucijskom snagom, ali sa istim perlokucijskim efektima – poništavnje protivnika (projekcija

anihilacije). Tako se po istoj formuli, ali u različitoj situaciji, u različitom odnosu sagovornika, i bez opscenih reči, upotrebljavaju izrazi tipa:

Vrag / đavo te odneo; Kuga te satrla.

koji se svrstavaju u kletve i po ilokucijskim i po perlokucijskim efektima.

8.1. U dosadašnjim istraživanjima, u navedenim publikacijama isticane su sličnosti i razlike između psovki i kletvi, ali se one nisu pokazivale na planu govornih činova nego na planu značenjskih sadržaja. Tako se npr. tvrdi da psovka funkcionalno, svojom opscenošću, povređuje moralni integritet onoga kome je upućena (*Jebem ti ruku lopovsku*) i da se po tome razlikuje od kletve koja je upućena višim silama radi namirenja imaginarne pravde; kletva treba da ugrozi fizički integritet onoga kome je upućena (*Dabogda ti ruka otpala, lopove!*) (Bogdanović 1998: 11).

8.2. Psovke se razlikuje i od od zakletvi kojima se ističe istinitost iskaza (*Jebo majku ako lažem*). One se po svojoj funkciji i ilokucijskoj snazi razlikuju i od izraza sa opscenim rečima, kao što su: izreke, poslovice, uzrečice, poštapalice, frazeologizmi, igra reči, doskočice i brojalice (Šipka 1999: 45) Psovke realizuju ilokucijsku snagu agresije i nameru da se sagovornik uvredi. U njima dominira dinamička komponenta iskazana najčešće glagolom *jebati* kojim se, kao činom psovanja uspostavlja simbolički odnos dominacije, za razliku od navedenih tipova jedinica koje tu komponentu nemaju (nav. delo: 38).

8.3. U pristupu psovka istaknute su i razlike između psovki i erotskih izraza. Opscene reči u psovka se desemantizuju i gube vezu sa tabuiranim i erotskim realijama. One svojom simbolikom odražavaju odnos nadređenosti koji se uspostavlja unižavanjem ili anihilacijom adresata, pa psovke u celini iskazuju širok spektar osećanja, raspoloženja (agresiju, ljutnju, iznenađenje, oduševljenje, čuđenje i sl.). Za razliku od erotskih priča koje se pričaju samo u određenim prilikama, psovke se upotrebljavaju u mnogim prilikama i sa značenjima koja su izvan erotskog (Bogdanović 1998: 5-11; Ajdačić 1998: 82).

8.4. Razlika između psovki i opscenih reči ispoljava se na denotativnom i funkcionalnom planu. Opscene reči kao leksičke jedinice za svoje denotate imaju seksualne i/ili ekskrecione probavne aktivnosti i organe koji u njima učestvuju, a funkcionišu kao ekspresivne jedinice u mnogim tipovima konteksta, pa i u psovka. Denotativna realnost psovke jeste konfliktna situacija i ispoljena agresija, pri čemu upotreba opscenih reči pojačava perlokucijske efekte povredom moralnog osećanje stida (Šipka 1999: 15).³

8.5. Razlike između psovki, kojim se ostvaruje govorni čin psovanja, i pogrđnih reči ili izraza – invektiva, kojim se ostvaruje govorni čin uvrede, ispoljava se na funkcionalnom i strukturnom planu. Primarni ilokucijski efekat čina psovanja jeste agresija

³ Uočene su i razlike između opscenih reči i vulgarizama koji kao poseban funkcionalnostilski sloj obuhvataju široku kategoriju supstandardne leksike (isp. Šipka 1999: 15; Ristić 1998: 25, 27).

koja se ostvaruje u dinamičkom procesu transponovanja adresata u inferiorni status, a efekat uvrede – perlokucijski efekat – ostvaruje se posredno preko simbolične upotrebe opscenih reči. U govornom činu uvrede primarni ilokucijski efekat je uvreda koja se ostvaruje direktnim povezivanjem pogrdnih imena sa adresatom, dok se agresija javlja kao perlokucijski efekat ovog govornog čina. Nosioци uvrede nisu samo opscene reči (*Pičko jedna, Ti si pizda*), nego i pogrdne reči, nazivi za društvene grupe i pojedince (*murija, stoka, ološ, bitanga, đubre, fukara, ološ* i sl.), kao i nazivi iz sfere seksualnosti koji označavaju profesionalne grupe (*podvodač, prostitutka*) i seksualne manjine (*peder, lezbijka*), reči koji se ne svrstavaju u opscenu leksiku.

Funkcionalnostilska raslojenost

9.1. U dosadašnjem istraživanju psovki u srpskom jeziku, zanemaruje se činjenica da one funkcionišu kao jedinice ekspresivnog govornog čina kojim se, zavisno od situacije, iskazuju različita (iako primarno negativna) osećanja prema adresatu, što uslovljava upotrebu psovke ne samo kao gesta nespornazuma u konfliktnim situacijama nego i kao gesta razumevanja i dobrog raspoloženja u kooperativnim situacijama. S tim u vezi postavljeno je i pitanje kako svrstavati psovke kojima se iskazuju pozitivna osećanja, tipa:

Gde si, mamicu ti tvoju jebem – srdačan pozdrav upućen prijatelju pri iznenadnom susretu

Što je ovde lepo, u pičku materinu – iznenađenje, čuđenje
ili pitanje kako tretirati desemantizovane izraze tipa uzrečica ili poštapalica:

Jebo majku / sliku svoju; Jebi ga.

9.2. Pokazani slučajevi stereotipnih izraza sa opscenim rečima pokazuju bogat inventar jedinica čiji centar zauzimaju psovke sa svojim primarnim funkcijama i značenjima dok njihova sekundarna značenja omogućavaju raznovrsnu funkcionalnostilsku raslojenost koja na periferiji obuhvata granične slučajeve stereotipnih izraza drugih govornih činova pa i desemantizovane izraze. Za utvrđivanje invarijantnih karakteristika psovki treba imati u vidu njihova primarna značenja i funkcije.

Nelingvistički aspekti upotrebe psovki

10. Drugi, nelingvistički aspekti psovki u radovima pomenutih autora i publikacija, dati su na nivou opštih opservacija bez značajnijih empirijskih istraživanja. U pitanju su psihološki, sociološki, etički, etnološki i kulturološki aspekti. Mi ćemo ih navesti kao stavove od kojih se može polaziti i sa kojima se može polemisati u daljem istraživanju.

Psihološki, socijalni i etički aspekt upotrebe psovke

11. Psovka se sa psihološkog aspekata, po Nedeljku Bodanoviću, određuje kao verbalna odbrana ugrožene jedinice i sredstvo verbalnog obračuna, s napadom koji je uvek, makar za nijansu jači od izazova. Osnovni komunikativni plan psovke je konfliktni govor. Psovka dolazi onda kad se ništa drugo ne može poduzeti i ona kao završnica komunikacije predstavlja psihički akt kompenzacije. Ona je kompenzacija i u situaciji razrešavanja postojećih frustracija, koje ne moraju imati veze sa onim što se psuje i sa situacijom u kojoj se psuje. Takvo je psovanje na utakmicama i sl. masovnim okupljanjima, pri čemu se pojedinac u kolektivu oslobađa stida i daje sebi oduška na način na koji u nekoj drugoj situaciji to sebi ne bi nikad dozvolio. Psovka se može posmatrati i kao čin rasterećenja modernog sveta od psihičke napetosti, i kao i svaka srdžba psovka je iskrena – ona je neetička odbrana etičnosti. Sa stanovišta reda vrednosti u socijalnoj zajednici psovač ne dobija ništa u pokušaju uspostavljanja narušene pravde, ali njegov protivnik gubi. Njen humanistički karakter odbrane narušene pravde potire se nehumanističkim rezultatom i produbljivanjem konflikta. Implicitno ili eksplicitno psovka sadži opscenu reč, što je čini sramotnom (1998: 11–17). Po Smiljki Vasić (1998: 56) preko psovki se realizuje emocionalna funkcija govora, u činu oslobađanja od nervne napetosti, od viška pozitivne ili negativne mentalne energije, od pritiska kriznih trenutaka u životu.

Za psihološki pristup psovci zanimljiv je i stav pisca Milovana Danojlića (1990: 37): „Naše psovke izražavaju očajničku mržnju prema životu, one su nošene rušilačkom željom da se sve obezvredi i ponizi. One su, uz to, građene na osećanju da je seks vid mučenja i unižavanja partnera, radnja u kojoj muškarac ima apsolutnu prednost, i u kojoj pasivna strana ne može uživati, nego joj je dano samo da trpi”.

12. Sa etičkog aspekta, po Bogdanoviću, psovka povređuje osećanje stida unižavanjem samog adresata psovke ili značenja koji za psovanu jedinku ima pojam doveden pod dejstvo psovke. Njena stvarnost je abnormalni imaginarni seksualni čin:

Jebalo te krvavo sunce; Jebala te majka božja i sl.

ili, zavisno od formule, abnormalno stanje polnih organa, što je inače neostvarivo u normalnom životu:

Pun mi je kurac tebe.

Opsceni karakter psovke proporcionalan je abnormalnosti seksualnog čina koji se psovkom formuliše i nagoveštava. Ona počiva na simbolici seksualne dominacije ili perverzije, kao izraza potisnutog erosa i prodora zakočene, zabranjene seksualnosti. Psovka je verbalni izraz akcije koja se niti može niti namerava ostvariti. Takva psovka nije namirenje pravde, već osveta za izazov, verbalna agresija koja treba da nadjača onoga kome je upućena. Braneći svoju moralnost, psovač tuđu dovodi u

pitanje; štiteći svoju čistotu, psovač tuđe nazore pretvara u sablazan (Bogdanović 1998: 13–17).

Kulturološki i etnološki aspekti upotrebe psovki

13. Upotreba psovki sa ovog stanovišta razmatrana je u istraživanjima Danka Šipke, koji je uz teorijske opservacije imao u vidu i rezultate sprovedene ankete na određenom uzorku nosilaca srpskog (srpskohrvatskog) jezika. Po njemu u poziciji aktera radnje i projektovane simbolike uglavnom je muška osoba i muški polni organ, što se može smatrati karakteristikom balkanske kulture. Upotreba eufemizama, dinstanciranja i drugih vidova cenzure u vezi sa opscenom leksikom i psovka od strane muškaraca u ženskom društvu, uzima se kao dokaz duboke muškošovinističke prirode ove kulture. Većina metafora stvorena je iz muške perspektive (građenje scene seksualne radnje: *nabijati, ljuštiti, peglati, ljuljati*):

Nabijem te na kurac.

ili uzimanje pojedinih osobina za muški i ženski polni organ: *pendrek, šubara* i sl., što je odlika, takođe, balkanske patrijarhalne kulture.⁴

Tako se u vezi sa kulturološkim karakteristikama, po ovom autoru, može govoriti o androcentričnosti psovke u srpskom jeziku, koja se zasniva na aktivnoj ulozi muškarca. Pri tome je evidentna još jedna crta te kulture – nasilnost (*Nabijem te na kurac*) (Šipka 1999: 34–35, 50).

14. Sa etnološkog stanovišta Danko Šipka postavlja pitanja: (1) da li postoji veza između velikog broja psovki u srpskom (srpskohrvatskom) jeziku i animoziteta među etničkim grupama na prostoru ovog jezika; (2) da li ovaj jezički materijal pokazuje duboko ukorenjenu mržnju, koju nameću socijalizacijski procesi i koja čini kompromise malo verovatnim ne samo u interetničkim nego i svim drugim konfliktima (Šipka 1999: 45–46).

Pitanja imaju smisla ako se prihvate dosadašnje pretpostavke ili predrasude da neki narodi mnogo psuju dok za neki narod, njihov jezik i kulturu nije karakterističan ovaj način ophođenja. Međutim, da je psovka normalan i očekivan

⁴ Čini se da tvrdnje Danka Šipke o posebnim karakteristikama balkanske ‘muškošovinističke’ kulture, zasnovane samo na korpusu srpskog (srpskohrvatskog) jezika, kad su u pitanju opscene reči i način njihove metaforizacije, nisu utemeljene na validnim pokazateljima, koji bi se morali izoditi na osnovu poređenja stanja u drugim jezicima i kulturama. Dovoljno je da se pogleda repertoar opscenih reči i metafora na srpskom jeziku kojim se prevode ekvivalenti sa francuskog jezika iz erotske poezije u antologiji „Bordel muza” Danila Kiša. Prevodni ekvivalenti tipa: *drusla pica, kurac, kuro, muda, kurčina kurče, čosave guzice* i sl., ili metafore za polne organe: *mindža, nož, kara, stroj za mučenje*; zatim primeri reči i metafora za seksualni čin: *jebati, furati, potkačiti, jahati; jebačina, megdan, udarac* i sl., pokazuju da istaknute karakterisike nisu odlika samo balkanske nego i francuske odnosno evropske kulture, da imaju univerzalniji karakter. Tim pre, kada se ima u vidu da su antologijom obuhvaćeni predstavnici francuske poezije od XV do prve polovine XX veka.

način komunikacije odnosno način ispoljavanja agresije i emocionalno pražnjenje u svim sredinama pokazuje i ovaj tekst iz novina:

Psovke

Švajcarci koji *vole da psuju* odnedavno to mogu da čine koliko žele ako pozovu odgovarajući broj u Cirihi. Za dva švajcarska franka mogu da psuju ceo minut. *To je postalo toliko popularno da se servis već nekoliko puta morao izvinjavati korisnicima jer je broj bio dugo zauzet* (NIN 26. 10. 2000) (delove teksta istakla S. R.)

15. Primer nam potvrđuje da su sa psihičkog aspekta psovke prihvatljive, ali da se sa socijalnog i kulturnog aspekta njihova upotreba mora kanalisati i učiniti nevidljivom u javnoj sferi. Koliko je psovanje prihvatljivo u javnom jeziku i koliko bi bilo prihvatljivo u drugim kulturama, to bi se moglo pokazati istraživanjem rezultata ostvarenih u samoj praksi ili u eksperimentima. Zanimljivo bi bilo utvrditi koliko ovakav ili neki drugi način kanisanja upotrebe psovki utiče na prisustvo opscenih reči u njima odnosno na spontanost i kreativnost u samom činu psovanja.

Rezultati poređenja sa drugim jezicima

16. Rezultati upoređivanja psovki u srpskom jeziku i u drugim jezicima, po Danku Šipki (1999: 45), potvrdili su, inače prihvaćenu paušalnu ocenu o izuzetnoj kreativnosti, raširenosti, frekventnosti i velikom broj psovki u srpskom jeziku u odnosu na neke druge jezike. Tako se kao ekvivalenti nekoliko stotina psovki u srpskom javlja desetak psovki u engleskom jeziku. Na to su ukazivali i ranije neki lingvisti, pa tako navodimo i ovo zapažanje od pre dvadesetak godina: „Kad sam nekim francuskim etnografima objasnio šta se sve i kako se u nas seksualno psuje, priznali su mi da takvu jezičku inventivnost i maštovitost retko koji narod ima. Međutim, tim ne treba da se gordimo, a najmanje da prihvatimo da skatološkim obiljem zaspemo lepotom prebogat, milozvučni i plemenit jezik našeg kazivanja i naše književnosti” (Kostić 1982: 236). U referatu *Opscene reči u kulturi srpskog i drugih jezika* poljski lingvista Vladislav Lubaš, predstavljajući kulturološke, normativne i kognitivne aspekte upotrebe psovki odnosno opscenih reči u poljskom, srpskom, hrvatskom i ruskom jeziku, ističe da su inventar i frekvencija upotrebe ovog tipa jedinica u poljskom jeziku manji nego u ostalim slovenskim jezicima. Navedene razlike objašnjavaju se razlikama u kulturi i tradiciji nosilaca pojedinih jezika, kao i različitim stepenom liberalizacije jezičke norme (Lubaš 2009)⁵.

U srpskom jeziku, po Nedeljku Bogdanoviću (1998: 14), psovkom je obuhvaćeno sve što je bilo, što jeste i što će biti u čovekovom životu. Zahvaljujući

⁵ U pitanju je referat izložen na 39. međunarodnom sastanku slavista u Vukove dane u Beogradu 2009, a pozivam se na rukopis koji mi je V. Lubaš poslao.

sistemu psovki i psovanja, ni jedna čovekova vrednost nije ostala izvan domašaja njene sablazni. Možda je zato kod nas uvrženo shvatanje da baš zbog ovog obilja nosioci drugih jezika pozajmljuju psovke iz srpskog jezika.

Normativni aspekti upotebe psovki u srpskom jeziku

17.0. Upotreba psovki i opscene leksike, vezanih za seksualni tabu⁶ i etikeciju, reguliše se jezičkom normom – aspekt kulture govora, i zakonskom regulativom – aspekt kulture ponašanja. U oba slučaja u pitanju je prohibitivna, zabranjivačka norma. Funkcionisanje zabranjivačke norme ogleda se u razvijanju osećanja stida, što se pokazuje u stavovima prema opscenim rečima kako u smislu (ne)spremnosti da se upotrebe tako i u smislu reagovanja na njihovu upotrebu od strane drugih osoba (Šipka 1999: 12).⁷

17.1.1. Sprovedena anketa u istraživanju D. Šipke pokazuje da su nosioci srpskog jezika tolerantniji prema upotrebi opscene leksike, nego prema upotrebi psovki. Status psovke zavisi od kombinacije reči u njoj (koja je opscena reč upotrebljena i rang kultne reči). Tabuizirane su više glavne opscene lekseme nego njihovi derivati. Glagol *jebati* donekle je detabuiziran upotrebom u neopscenim kontekstima, i zato ima veću vrednost tolerancije. Rezultati ankete o psovka pokazuju visoku netolerantnost prema psovka koje su direktno upućene i koje su namenjene kao uvrede. Anketiranje je pokazalo i hijerarhijsku vrednost kultova balkanske kulture, na čijem je vrhu kult majke, a zatim i sestre, dok je tolerancija prema kultu Boga znatnija. Na odnos prema psovci u pojedinačnom ispitivanju ističe se veliki uticaj konteksta situacije: učesnika, intencije govornika, socijalnog okruženja i sl. (Šipka 1999: 55–63).

Jezička norma u odnosu na psovke, osim reakcije sredine i institucionalnog delovanja u vidu zabrana, funkcioniše i u vidu preporuka, autocenzure i kao samosvesno negovanje jezičke kulture, čiji nivo zavisi ne samo od jezičkih nego i od socijalnih i psihičkih faktora.

Vreme liberalnijih odnosa, kakvo je i sada, slabi moć i jezičke i zakonske regulative, pa je i upotreba psovki frekventnija i proširena na većinu funkcionalnih stilova. Slična situacija je i u poljskom jeziku, u kome prema V. Lubašu, od pre izvesnog vremena opscene reči „krče sebi put ka uzusu”, pa su u nekim ortografskim rečnicima poljskog jezika devedesetih godina, namenjenim za školu, našle

⁶ Šipka (1999: 12-15) određuje tabu kao kulturnu normu koja nameće izrazito jaku zabranu određenoj društvenoj zajednici. On osim vanjezičkih elemenata obuhvata i određene jezičke elemente – jezički tabu, koji se određuje kao zabrana upotrebe određenih leksemskih slojeva ili pojedinih leksema. Opscene reči i psovke vezane su za seksualni tabu i etikeciju.

⁷ Po N. Bogdanoviću (1998: 16), psovka se ne odobrava, ali se vrlo rasprostranjeno upotrebljava (str. 11); „ona spada u najlepše tekovine jezika i govora ... i njena brutalna snaga u nekim situacijama čini mnogo više od bilo koje druge verbalne mogućnosti”.

mesta 'najtvrđe' opscene reči (2009). Paralelno s tom pojavom javljaju se i pojačani zahtevi zabrane od strane autoritativnih ustanova i pojedinaca, najčešće lingvista, pisaca i onih koji se bave kulturom, prosvetom, jezikom medija i dr.

Za normativni odnos prema psovkaama zanimljiv je i stav pisaca. Tako povodom prodiranja psovki u književnost šezdesetih godina pisac Milovan Danojlić (1990: 36) daje svoju ocenu ove tendencije, pri čemu nema u vidu samo jezičku normu nego i etičku, kulturološku i sociološku: „Naši su preci preko određenih reči bacili veo ... pa su nam tako zaveštali neke običaje čijim se ukidanjem mnogo više gubi, nego što se dobija. U normalnim okolnostima ... ljudi i ne osećaju potrebu za kršenjem te vrste zabrane. Do ovakvih pobuna dolazi u razdobljima očajanja ... Psovka je ... izraz nemoćnog, metafizičkog besa protiv sudbine”.

17.1.2. Dešava se da se jezička norma brani zakonskom regulativom, što nam pokazuje sledeći primer iz jednog lingvističkog zbornika. U njemu autor ne samo da apeluje na odbranu jezika od psovki i opscenih reči, koje kao jezička pornografija izazivaju sablažnjavanje, nego ističe i da je on saveznom javnom tužiocu podneo zahtev da se čl. 189 Krivičnog zakona primeni na prevod „Jarčeve obratnice” Henrija Milera zbog upotrebe nepristojnog, bestidnog jezika. Na reakcije nekih književnika koji su ustali protiv ovakvog „uskraćivanja slobode u književnom stvaralaštvu”, autor, lingvista odgovara: „Žalosno je što kod nas ima takvih književnih stvaralaca koji odobravaju seksualne psovke i u filmu i u knjizi. To je pravo bezumlje ... Mi im nedvosmisleno i odlučno odgovaramo da njihovi kritičari nisu nikakvi filistar-ski osobenjaci, niti zaneseni puritanci, nego je to, čvrsto verujem, ceo naš narod ... Verujući duboko u sposobnost naše čitalačke publike, ustajem protiv naturanja nakaradnog shvatanja slobode izraza u književnosti i filmu i poturanja da je to izraz naše javnosti” (Kostić 1982: 236).

17.1.3. Slične normativne ocene o psovkaama davane su i od strane drugih, uglavnom tradicionalnih lingvista. Tako se kod nekih ističe da psovku sramotnom čini opscena reč i da se zato njena upotreba ne može odobravati. Neki lingvisti svoj normativni stav prema psovki ne iskazuju eksplicitno, ali samim tim što umesto navođenja primera sa psovkaama ističu ‘upotrebu nepristojnih reči, izraza ili psovki’, smatraju zabranu obaveznom i za metajezik u predstavljanju ovih jezičkih jedinica (Dešić 1998: 30–39). Sličan slučaj imamo da se i u pomenutom referatu o opscenoj leksici autora V. Lubaša, ne navodi ni jedan primer opscenih reči nego se ‘najtvrđi vulgari-izmi’ zamenjuju latinskim nazivima. Na ovakav postupak autora nije obavezivala samo jezička norma nego i lični odnos prema ovim proskribovanim jedinicama, jer je, kako i sam ističe „vaspitan u starijoj, jezički i moralno restriktivnoj kulturi” i ima veliki otpor da javno citira opscene primere „i pored toga da ih sasvim dobro zna iz književnosti i iz svakodnevnog života” (2009).

Međutim, liberalizacija norme uticala je na toleranciju i tradicionalnih lingvista prema ovom tipu jezičkih jedinica, pa je na pomenutom skupu u Nišu iznet ovakav stav: „Nema nikakve opasnosti da će takvo djelo [dijalekatski rečnik sa unetim opscenim rečima i psovka] zgražavati čitaoce, da će ih moralno iritirati, tim prije što se radi o leksici koja se u govornom jeziku često upotrebljava i koja se nauči uglavnom u djetinjstvu. No, čak i kad bi takvo djelo imalo opsceni uticaj na čitaoca, gubitak je pri tome mnogo manji nego što bi bio ako se ne bi zabilježilo sve ono bogatstvo koje jeziku donosi ta vrsta leksike, osobito ako je ona dovoljno ilustrovana psovka i sličnim vidovima izražavanja” (Ćupić 1998: 44).

17.1.4. U normalnim vremenima i situacijama u odnosu na psovke, opscene i pogrdne reči, funkcioniše preskriptivna norma, kojom se preporučuju razni načini zamene ili izbegavanja upotrebe nepristojnih jezičkih jedinica. Najefikasnija zamena je eufemizam, koji se određuje kao netabuizirano jezičko sredstvo kojim se zamenjuje tabuizirano da bi se uputilo na isti elemenat zbiljnosti: leksema iz internacionalnog fonda (*Boli me penis*), parafraza (*Boli me muški polni organ*), metafora (*Boli me đoga*) i neodređeno upućivanje (*Boli me ona stvar*). Eufemizam se javlja kao rezultat delovanja (auto)cenzure, odnosno osećaja stida zbog upotrebe tabua. Alternativne strategije su redukcija, transformacija ili distanciranje.

17.2. U zakonskoj regulativi koja sankcioniše uvredu, i pored određenih nepreciznosti, ovi termini se uglavnom razgraničavaju. Tako se u zakonskim tekstovima pojam uvrede određuje na sledeći način: „*Uvreda ...* je izjava kojom se od strane jednog lica omalovažava (negira ili potcenjuje) neka od vrednosti časti i ugleda drugog lica” (Lazarević – Perić 1979: 108). „Ovo nipodaštavanje ili nepriznavanje može biti učinjeno posredno — navođenjem izvesnih činjenica koje negiraju ili umanjuju vrednosti koje predstavljaju čast i ugled nekoga (npr. navođenje za nekoga da je glup, kukavica, poltron i sl.)” (Atanacković 1981: 191). „Izražavanje omalovažavanja procenjuje se po objektivnom kriterijumu po kome se uzimaju u obzir odnosi i pravila ponašanja koja postoje u određenoj sredini i odnosi koji postoje između pojedinih lica. Tako, u jednom slučaju *psovka* može predstavljati uvredu, u drugom slučaju ona je uobičajena uzrečica” (Lazarević – Perić 1979: 111). „Kazna za ovaj oblik je novčana ili zatvor do tri meseca” (nav. delo: 112). „Može se, međutim, dogoditi da je uvređeni *uvredu* povratio ... pa je npr. na *psovku* odgovorio *psovkom* ili na drugi način” (nav. delo: 113) (reči istakla S. R.).

Iz ovog domena je i primer iz štampe u kome se mešaju ovi termini u kontekstu zakonske regulative, jer se sankcionisana uvreda od strane novinara interpretira kao ‘psovka’, dok se iz pravnog konteksta vidi da je u pitanju uvreda:

Zatvor za *psovanje* (Blic 24. 10. 2000)

Jelenko Stanković ... iz Niša osuđen je u Opštinskom sudu na 30 dana zatvora zbog *uvrede* sudije. Incident se dogodio u stanu Stankovićeovog komšije ... gde su

radnici suda došli radi provere ... Dok je sudija Nadežda Mladenović vršila uvidaj, Stanković, koji je slučajno naišao, nekoliko puta je *opsovao* sudiju, uz reči „*đubreta jedna, pljačkate državu, svi ste isti*” (delove teksta istakla S. R.)

Lingvistički problem u vezi sa razgraničavanjem govornih činova psovke i uvrede i normativnim statusom jezičkih jedinica, u zakonskoj regulativi rešava se na drugačiji način. Tim pre, što postoje razlike između jezičkog normiranja i zakonske regulative kojom se krivično sankcioniše ne samo upotreba ‘uvrede’, ‘psovke’ nego i upotreba eufemizama koja se preporučuje i toleriše u jezičkoj normi (Valić Nedeljković 1998: 120).

Psovke u književnom diskursu

18.1. U ovom istraživanju na neznatnom korpusu savremene srpske proze pisaca srednje generacije (up. Izvori), saopštice samo najopštija zapažanja na osnovu pregleda primera upotrebe psovki u književnom diskursu.⁸ Imamo u vidu da je upotreba psovki u književnom kontekstu sekundarna, ali je smatramo bitnom za normativne, kulturološke, funkcionalnostilske i estetske aspekte, kao i za dijahroni aspekt u njihovom izučavanju. Posebno je, naravno, važan i prevodilački aspekt, koji je, čini nam se, inicirao ili bar intenzivirao izučavnje psovki u najnovije vreme i to kako na planu jednog jezika, tako i na međujezičkom planu.

18.2. Opredelili smo se za pisce srednje generacije koje je zapljusnuo prvi talas liberalizacije jezičke norme.

18.3. U književnom diskursu, kao i u svakodnevnom realnom govoru, psuju junaci iz seoskih i gradskih sredina, osobe ženskog i muškog pola, a naročito su inventivne psovke iz omladinskog urbanog žargona Seleničeve junakinje u romanu *Ubistvo s predumišljajem*. U prozi sa pokrajinskim koloritom psuju uglavnom muškarci, a u *Petrijinom vencu* D. Mihailovića najviše psuju seoski i varoški lekari. Niži gradski slojevi, pijanice i beskućnici u prozi V. Stevanovića upotrebljavaju uglavnom psovke u monolozima, što je uslovljeno njihovim izolovanim načinom života.⁹

18.4. Psovke u književnom diskursu najviše se javljaju u funkciji iskazivanja nezadovoljstva i besa zbog uslova života, aktuelnih nepovoljnih događaja i situacija, ličnih propusta i grešaka, zatim u funkciji identifikacije i povezivanja sa socijalnom grupom (lekari u seoskim i varoškim sredinama, pripadnici omladinskog žargona i sl.), u funkciji zbližavanja i kooperativne saradnje i sl. Retki su primeri upotrebe psovki u funkciji ponižavanja sagovornika, stvaranja ili pojačavanja mržnje, razdvajanja i udaljavanja sagovornika. Psuje se najviše majka, a daleko manje sve ostalo: dete, bog, sunce, otac, krv, život, sudbina. Evidentno je autocenzurisanje

⁸ O psovka u prozi predstavnika starije i mlađe generacije pisaca v. Muratagić-Tuna (1998: 89–102).

⁹ O psovka u prozi V. Stevanovića v. Jović (1975: 160–161).

psovke: izostavljanjem ili zamenom glagola i ono je više stvar navike nego reakcija na društvena ograničenja.

19. Strukturni tipovi i situacije upotrebe

Psovke sa glagolom *jebati*:

Jebem (li) ti/mu: MAJKU (nanu, mater, mamu) (seljačku, dezertersku, zlikovačku), DE TE, OCA, SUNCE žarko (pokvareno), sunčevu večeru, KRV, ŽIVOT;

Jebem: TE/VAS/ SUDBINO (šasavog, blesavog, šonjavog), SVE ti/mu/im na svetu, (li) ti (tvoj) LEB (babu, ujaka, oficire, vreme, kišu, rat, selo);

Najebem ti se majke;

Jebeš (ti) život (knjigu);

Jebaću im sve po spisku;

Jebi mu mater;

Jebo te BOG (Gavra poreznik, šinter) (u dupe pedersko);

Jebala te gubica (protekcija);

Jebalo te srpstvo;

Psovke sa redukcijom glagola:

Sunce (li) ti/mu jarko (njeno, kalajisano), Majku (majčicu, mater) ti/mu (tvoju, njegovu, mangupsku); Božju ti majku; Da mu ga majke; Sunčevu mu večeru; Boga ti tvoga (smetenjačkog);

Psovke sa zamenom glagola:

Lebac (krst, boga abortiranog, sunce blesavo) mu/ti (po)ljubim, Majku joj ćopavu nataknem; Bog te molovo;

Psovke sa drugim opscenim rečima:

Pička materina: Goni ga u pičku materinu; Di si, bre, ti ... pička ti majčina; Pizda mu mađerina koljačka (matora, škrofulozna);

Zamena opscene reči:

Pare su jedina sigurnost ... sve ostalo neka se tornja u božiju mater;

Govno, srati: Nemoj da jedeš govna; (Po)serem ti se na takav poziv; Koj će mi đavo tvoja šubara, poserem ti se na nju; Usta ti se poserem;

Invektivi:

uvrede: Ti si/on je: govno seljačko (beogradsko); Kurvo, sotonu, đubre, glupačo, ćurko, slepac jedan, poserko jedan, barabo, bando, ruljo, stoko, izdajnici, ološ, babe-tino, lenčugo, lopužo, prokletinjo, životinjo pogana, budalo;

omalovažavanje, nipodaštavanje: Bio si ti lipov kurac, ne poručnik; Šta si tu ruku tuna udrvila kaj ... konjski kurac; Ko te jebe (ispod ćebe); Ko jebe pare;

teranje, učutkivanje, poricanje i sl.: Marš (napolje/iz sobe); Idite s milim bogom/ dođavola); Ne lupetaj; Ne sviraj mi tu uz krivak; Jeste očin; Boli me plajvaz;

inat: Poljubiš me u dupe / da me poljube u dupe;

Samopsovanje:

prekorevanje sebe, rezignacija: Otišla sam u kurac; Pizda mi materina, prokleta; Jebeš me tužnu, Jebem ti moj strah celog veka; Jebaste (jebaše) mi/ nam majku, I ja sam, budala, našla s koga ću se tentam;

Monološke psovke:

ljutnja, uvređenost: Znam, u pičku materinu ... da je reč o celom kretenu; Pišam ti se na (ovo ranoranjenje); Izem ti pravdu i jednakost; Ko im jebe mater; Ko jebe lepe rečenice;

Samo se pominje psovanje:

Psovao mu *sestru kurvanjsku i kretensku*; Psovao sam sve na svetu: i *svoje meko srce* koje mi ne da da mirno gledam tuđe suze, i *kelterski poziv ... i žene ... i govнару šefa [kafane] ... i džulove* koji mu pune kafanu ... i *ovo svratište* za sve ološe kragujevačke i južnosrbijanske.

Načini distanciranja od psovke:

„da prostiš“; „tamo njemu“, „bog mi ne uzeo za greh što psujem pred tobom“.

20. U scenskim delima, na osnovu informacija jednog suflera iz Pozorišta na Terazijama, upotrebu psovke doziraju uglavnom glumci. Psovku najčešće uvode muške osobe – glumci, i to uobičajene psovke: *U pičku materinu, Idi u pičku materinu, Daj ne seri, Puši ga, Jebi se, Jebem te gluva*. Navedeni su i primeri da glumice na sceni cenzurišu psovku redukovanjem ili zamenom opscene reči: *Up. materinu, U tri lepe šargarepe*, iako neke od njih u privatnom razgovoru upotrebljavaju psovke.

21. Upotreba psovki u aforizmima je neznatna, što pokazuje i ovaj skroman broj primera koje je mi je dostavio kolega Đorđe Otašević, inače i aforističar:

Neću da vredam ličnosti zaštićene zakonom. *Ko ih jebe!* (Rastko Zakić);

Jebeš zemlju koja bar deo Bosne nema (Aleksandar Baljak);

Jebeš takvog čoveka koga privlače muškarci (Vladan Sokić);

Kad god slikam kameleona, on promeni boju. *Pička mu materina!*

IZVORI

Ivanović, Ivan (1982). *Arizani*. Beograd : BIGZ.

Kovačević, Dušan (1985). *Balkanski špijun i druge drame*. Beograd : BIGZ.

Mihailović, Dragoslav (1979). *Petrijin venac*. Beograd Srpska književna zadruga.

Popović, Aleksandar (1990/91). *Bela kafa*. Ars dramatica. Beograd : Jugoslovensko dramsko pozorište.

Selenić, Slobodan (1993). *Ubistvo s predumišljajem*. Beograd : Prosveta.

Stevanović, Vidosav (1979). *Refuz mrtvak*. Beograd : Srpska književna zadruga.

LITERATURA

- Ајдачић, Дејан (1998). Псовке у еротским причама. У *Опсцена лексика*. Ниш : Просвета: 82-88.
- Атанацковић, Р. Драгољуб (1979). *Кривично право – посебни део*. Београд : Издавачка радна организација „Привредна штампа”.
- Богдановић, Недељко (1997). *И ја теби (избор из псовачке фразеологије)*. Ниш : Просвета.
- Богдановић, Недељко (1998). Псовка наша насушна. У *Опсцена лексика*. Ниш : Просвета: 11-17.
- Богдановић, Недељко (1998а). *Будалина играчка (прилози за српски еротски речник)*. Ниш : Просвета
- Ђупић, Драго (1998). Опсцена лексика и дијалекатски речници. У *Опсцена лексика*. Ниш : Просвета: 40–47.
- Данојлић, Милован (1990). *Мука с реџима*. Београд : Библиотека XX век.
- Дешић, Милорад (1998). Неки аспекти проучавања опсцене лексике. У *Опсцена лексика*. Ниш : Просвета: 29-39.
- Јовић, Душан (1975). *Lingvostilističke analize*. Београд : Друштво за српскохрватски језик и књижевност SR Србије
- Киш, Данило (1985). *Bordel muza*. Београд : Просвета.
- Костић, Ђ. Александар (1982). Порнографија као фактор загађивања нашег језика. У *Актуелна питања наше језичке културе*. Београд : Просветни преглед: 233-237.
- Лазаревић, Љубиша – Обрад Перић (1981). *Кривично право – посебни део*. Свеска 2. Друго издање. Нови Сад : Правни факултет.
- Лубаш, Владислав (2009). Опсцене речи у култури српског и других језика. (реферат са 39. међународног славистичког научног састанка слависта у Вукове дане, Београд.
- Муратагић-Туна, Хаснија (1998). О вулгаризмима у неким књижевним делима. У *Опсцена лексика*. Ниш : Просвета: 89-102.
- Ристић, Стана (1998). Опсцене речи у Речнику САНУ. У *Опсцена лексика*. Ниш : Просвета: 18–28.
- Савић, Свенка (1995). Истраживање савременог градског комплекса: употреба псовки. *Научни састанак слависта у Вукове дане 23/2*. Београд: 161–176.
- Savić, Svenka – Veronika Mitro (1998). *Psovke u srpskom jeziku*. Novi Sad : Futura publikacije.
- Шипка, Данко (1999). *Опсцене речи у српском језику*. Београд/ Нови Сад : ЦПЛ, Прометеј.

- Valić Nedeljković, Dubravka (1998). Psovke u sredstvima masovnog komuniciranja. У *Опсцена лексика*. Ниш : Просвета: 114–133.
- Васић, Смиљка (1998). Развој језика, култура говора и њихов значај. У *Језик и култура говора у образовању*. Београд: Институт за педагошка истраживања, Завод за уџбенике и наставна средства: 55–61.

Stana Ristić

THE DISCOURSE OF SWEAR WORDS IN SERBIAN

Summary

The paper presents the results of research to date on swear words in Serbian, which provided the basis for a broad definition of swear words. It encompasses almost all aspects of the functioning of swear words. The language structure of swear words in Serbian has also been determined. As formulaic expressions, they have a simplified syntactic structure with a wealthy inventory of obscene words, with which one can vary their illocutionary force, functional/stylistic stratification and normative status. It has been noted in the overview that the liberalization of language norms in the early 1960s resulted in the increased use of swear words in the Serbian language, which spread to many functional styles, including the language of public communication. At the same time as this phenomenon, demands were being made for an increased prohibitive norm, which is legally regulated in the language of public communication, and in other domains of the language it is regulated through various types of censorship. It was concluded that in present circumstances a prescriptive norm would be more acceptable, whereby authoritative institutions and individuals from the domains of linguistic science, culture, education and the media would give recommendations on the use of these language units. Thus, swear words and other proscribed language units would get their own appropriate place and legitimacy in the Serbian language and culture without spoiling the established patterns of the culture of speech and behavior of representatives of the Serbian language.

The study of swear words in literary discourse has its significance from the normative, cultural, functional/stylistic, aesthetic and diachronic aspects. Their use in literary discourse is dependent on the language norm of a certain period. From the structural aspect, swear words in the literary discourse are the same as in real, everyday speech. The creativity of the writer is expressed in the variation of the non-compulsory units in the structure, its reduction or expansion. The study of swear words in the literary discourse is particularly important in translation, because the normative limitations on the use of swear words in the target language can challenge the authenticity of the contents of the original literary discourse.

Keywords: expressive vocabulary, swear words, obscene words, formulaic expressions, prohibitive norm, prescriptive norm